

Оксана Протас

*канд. пед. наук, доцент кафедри соціальної педагогіки
та соціальної роботи*

Ольга Луштва

магістрантка 1 курсу спеціальності «Соціальна робота»

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет

імені Василя Стефаника»

м. Івано-Франківськ

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У СІМ'ЯХ ІЗ ПОРУШЕНОЮ СТРУКТУРОЮ

Актуальність проблеми. На сучасному етапі розвитку суспільства сім'я, як соціальний інститут, перебуває у стані гострої кризи, що негативно позначається на її життєдіяльності, виконанні нею основних функцій.

Особливого поширення набули сім'ї із порушеною структурою, кількість яких щороку збільшується. Причинами їх появи є: збільшення кількості позашлюбних народжень дітей, смертей батьків, розлучень, повторних шлюбів та ін. Такі сімейні умови, в свою чергу, можуть негативно позначатися на морально-психологічному кліматі сім'ї, вихованні дітей, формуванні їх особистості, розвитку духовності. Сім'ї із порушеною структурою мають більше підстав для виникнення важковиховуваності дітей, шкідливих залежностей у них, правопорушень.

Складність життєдіяльності значної частини сімей із порушеною структурою спричинюють те, що соціальні педагоги відчують певні труднощі в супроводі таких сімей, організації диференційованої та індивідуальної роботи з дітьми та їх батьками.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні аспекти проблеми виховання дітей у сім'ях з порушеною структурою знайшли відображення в дослідженнях вітчизняних і зарубіжних учених, а саме: висвітлення негативних тенденцій таких сімей, що знижують виконання сім'єю основних функцій

(І. Бех, А. Макаренко, С. Максименко, В. Сухомлинський, К. Ушинський, М. Стельмахович та ін.); вплив соціально-економічних, психолого-педагогічних труднощів таких сімей на моральне становлення дітей, їх ціннісні орієнтації, навчальну успішність, готовність до сімейного життя (Т. Алексєєнко М. Докторович, А. Захаров, А. Конончук, В. Костів, В. Титаренко та ін.).

Мета статті – виявити особливості ефективного соціально-педагогічного супроводу молодших школярів у сім'ях із порушеною структурою.

Виклад основного матеріалу. Сім'ю з порушеною структурою можна охарактеризувати як сім'ю, утворену внаслідок порушення відносин повної сім'ї [5, с. 56].

Необхідно зазначити, що порушення структури сім'ї може відбуватися як природним шляхом (смерть одного із батьків, недієздатність особи тощо), так і штучним способом (розлучення, фактичний розпад сім'ї при її юридичному збереженні та ін..) [3, с. 60].

Порушення структури сім'ї – це такі соціально-психологічні особливості, які ускладнюють або перешкоджають виконанню сім'єю її функцій [2, с.47].

У дослідженнях вітчизняних учених виділено такі типи сімей із порушеною структурою, як: неповна, повна змінена, з прийомними дітьми, опікунська, патронатна [3;4;5].

У процесі потрапляння молодшого школяра в ситуацію сімейних відносин, пов'язаних із руйнуванням структури сім'ї, у нього відбувається накладання певних несприятливих обставин. З одного боку, у цьому віці дитина проходить через кризу, пов'язану з об'єктивною зміною соціальної ситуації розвитку. Для молодшого школяра посилюється значення змінених умов життя, які стають для нього стресогенними. У нього підвищується психічна напруженість, що може позначитися не тільки на фізичному нездужанні, здоров'ї, але й поведінці. Тобто, порушення сімейної структури на початковому етапі навчання школяра створює несприятливі умови для його навчальної успішності. З іншого боку, починається переоцінка моральних і етичних цінностей, пов'язаних зі зміною ставлення до ситуації, що склалася, до батька / матері, залежно від типу сім'ї.

Часто це діє непосильним тягарем на психіку дитини, особливо у випадках тривалого розлучення батьків, конфліктних взаємин [2, с. 49].

У діяльності соціального педагога з сім'єю із порушеною структурою, насамперед, важливим є захист дитини від несприятливої ситуації для того, щоб ризик негативного впливу на неї став мінімальним. Він має роз'яснювати батькам негативний вплив цих змін на розвиток особистості дитини.

Сім'я з порушеною структурою належить до сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах, тому потребує соціально-педагогічного та психологічного супроводу, який допоможе звести до мінімуму можливі проблеми у співжитті її членів, попередити труднощі у вихованні дітей.

Соціально-педагогічний супровід сім'ї – це комплекс соціально-правових, морально-психологічних, педагогічно доцільних, організаційно-методичних заходів із метою забезпечення повноцінного її функціонування, виконання нею своїх функцій, ефективного використання її виховного потенціалу для всебічного і гармонійного розвитку особистості дитини, підготовки її до громадянського, трудового та сімейного життя [4, с. 203].

Соціально-педагогічний супровід сім'ї – це довготривала, різноманітна допомога їй, корекція і покращення її внутрішньосімейних стосунків, зв'язків з мікро- та макросередовищем, формування її здатності долати труднощі, реалізовувати власний соціальний і виховний потенціал.

Враховуючи, що технологія соціально-педагогічного супроводу базується на класичній моделі соціальної роботи з клієнтом, її реалізація передбачає здійснення послідовних етапів: діагностика проблеми, планування та надання соціальної допомоги, оцінка отриманих результатів [5, с. 58].

Соціальний супровід має враховувати особливості конкретної ситуації дитини, її сімейних обставин, особистісні характеристики. Отож, визначаємо такі етапи, виконання яких є запорукою ефективності діяльності: а) підготовчий; б) здійснення соціального супроводу; в) завершення.

Підготовчий етап – це оцінювання потреб дитини /сім'ї. Основними завданнями етапу є: а) налагодження довірливих стосунків з дитиною, членами родини; б) вивчення соціальної ситуації дитини /сім'ї і їх оточення;

в) діагностування психосоціальних характеристик дитини /сім'ї і їх середовища; г) формулювання проблеми, визначення потреб, цілей і завдань на основі зібраної інформації; д) визначення методів і засобів соціально-педагогічної, психологічної, юридичної, медичної допомоги; е) визначення критеріїв оцінки; розробка плану дій; є) узгодження і документування взаємодії соціального педагога і дитини /членів сім'ї тощо [4, с. 199].

Починаючи з організації знайомства з дитиною, доцільно враховувати особливості випадку, характерні ознаки соціальної ситуації, що склалася. Труднощі можуть виникати, коли серед членів сімей є представники груп ризику - діти, які утікають з дому, що конфліктують із законом, наркомани тощо. При оцінці потреб ураховуються: а) умови проживання; б) сімейні та соціальні стосунки; в) соціальна/асоціальна поведінка; г) фізичне та психічне здоров'я; д) освіта і зайнятість.

Завданнями оцінки ситуації є: вивчення виникнення причин і факторів проблеми; кола людей, які впливають на кризу; потенціал кожної особи в вирішенні кризи. Очікувані результати оцінки ситуації дитини: визначення причин кризи; розробка змісту допомоги, подолання чи ослаблення кризи.

Вивчення ситуації дає можливість визначити проблеми дитини /сім'ї, потреби, статус, оточення, з якими будуватиметься подальша робота.

Планування супроводу клієнта/сім'ї передбачає *мету* реалізації соціальної роботи і відповідні *завдання*, які дитина та сім'я має досягти у ході соціального супроводу, та *дії*, які допоможуть досягти поставлених цілей.

На етапі реалізації соціального супроводу здійснюється така діяльність: а) безпосередньо відбуваються дії із розв'язання завдань; б) випробовуються заплановані методи й засоби втручання; в) оцінюється ефективність заходів відносно проміжних результатів, які були заплановані або з'явилися неочікувано; г) при потребі, діяльність коригується, можуть обиратися інші методи, більш доречні до ситуації, якщо вона змінюється [4, с. 199].

Зміст роботи залежить від особливостей випадку, індивідуальних особливостей дитини, її проблем і потреб сім'ї. Оскільки неблагополуччя дитини /сім'ї може проявлятися в різних сферах життєдіяльності, потрібні й

різні підходи до його усунення. Наприклад, матеріальне неблагополуччя може бути вирішене шляхом працевлаштування членів сім'ї, оформленням пільг, субсидій, матеріальної допомоги тощо. Неблагополуччя у сфері духовного і морального здоров'я може потребувати вирішення проблем алкогольної залежності, перегляду ціннісних орієнтацій членів сім'ї тощо. Неблагополуччя у сфері виховання дітей можна подолати шляхом надання педагогічної, психологічної, допомоги дітям, юридичної допомоги дорослим членам сім'ї.

Завершення соціального супроводу включає. а) оцінку змін, які відбулися; б) вивчення нових потреб, які з'явилися в результаті змін і потребують задоволення; в) розробку, якщо потрібно, нового плану допомоги; г) підготовку дитини та сім'ї до згортання допомоги; д) додатковий супровід дитини та сім'ї, якщо потрібно, для закріплення позитивних змін [4, с. 199].

Висновки. Отож, сім'ї із порушеною структурою мають несприятливий вплив на розвиток дітей, що свідчить про необхідність здійснення їх супроводу. Створивши умови ефективного соціально-педагогічного супроводу молодших школярів у таких сім'ях, можна мінімізувати негативний вплив умов сімейного середовища на формування їх особистості.

Література

1. Агаркова Н. Педагогічні умови забезпечення соціально-правового захисту школярів : автореф. дис. ...канд. пед. наук. Київ. 2002. 20 с.
2. Главник О. Соціально–педагогічна робота з сім'єю // *Професія – соціальний педагог.* 2006. С. 46–50.
3. Демиденко Т. Виховний потенціал – провідна характеристика сім'ї як педагогічної системи // *Соціальна педагогіка : теорія та практика.* 2011. № 1. С. 58–63.
4. Соціальна педагогіка : підручник / за ред. А. Капської. Київ: Центр навчальної літератури, 2003. С. 194–213.
5. Харченко Л. Співробітництво соціального педагога із сім'єю // *Соціальна педагогіка : теорія та практика.* 2012. № 3. С. 54– 60.